Duurzaam toerisme betekent een balans tussen economie, mens en milieu. Toerisme is een economische activiteit die niet ten koste moet gaan van de betrokkenen (reisindustrie, toeristen, maar ook de lokale bevolking) en natuur en milieu. Dit is allemaal niet zo vanzelfsprekend als het klinkt. Omdat toerisme veel geld oplevert en veel mensen een baan kan opleveren, ligt hier vaak de prioriteit. Niks wordt de ontwikkeling van het toerisme in de weg gelegd. Er wordt non-stop gebouwd aan infrastructuur, hotels en andere voorzieningen. De natuur moet wijken voor deze ongebreidelde groei. Als er limieten gesteld zouden worden aan het aantal wegen of hotels, dan zou dit leiden tot verlies aan inkomsten. En dit moet natuurlijk vermeden worden. Ook de milieuvervuiling die de bouw en constructie van infrastructuur en voorzieningen, wordt op de koop toegenomen. Om maar niet te spreken over de milieuvervuiling veroorzaakt door vliegverkeer, afval en watervervuiling. Door op korte termijn veel winst te willen boeken, wordt toerisme op de lange termijn niet mogelijk. Toerisme is namelijk afhankelijk van een mooie natuur, een schone lucht en schoon water.

Toerisme en de natuur: vrienden of vijanden?

Waar gaat het hier om? Om een verstoorde relatie tussen toerisme en de natuur, de planet dimensie. Toerisme en natuur hebben een haat-liefde verhouding: ze kunnen niet zonder, maar ook niet met elkaar. Toerisme heeft dus veel negatieve effecten op de natuur en op het milieu, maar kan gelukkig ook bijdragen tot natuurbehoud. Hoe? Toerisme is één van de enige industrieën die een natuurgebied in zijn originele staat kan houden. Industrieën als de landbouw, houtkap en de oliewinning beschadigen de natuur. Kleinschalig ecotoerisme daarentegen kan de natuur in zijn originele staat behouden door entreegelden en vergunningen, maar ook door bedrijvigheid in en rond het gebied. Denk daarbij aan hotels of guest houses, restaurants, souvenirshops, fiets- of paardenverhuur. Denk ook aan gidsen, parkbeheerders, chauffeurs en dragers die geld verdienen met het toerisme. Je kunt hieruit concluderen dat natuur vooral geld kan opleveren als de mensen die in en rond het gebied wonen ervan meeprofiteren. Als toerisme geld en werk oplevert, ontstaat er ook draagvlak onder de omwonenden. De mensen zullen zich gaan inzetten voor het behoud van hun inkomstenbron, de natuur.

Lokale betrokkenheid

Het is dus duidelijk dat toerisme en natuur elkaars vrienden en tegelijkertijd elkaars vijanden zijn. Dit kenmerkt ook de relatie tussen toerisme en de lokale bevolking op de bestemming. Als we het hebben over duurzame ontwikkeling, dan wordt er vaak de meeste aandacht besteedt aan natuur & milieu aspecten. Niet zo verwonderlijk, want de effecten hierop zijn redelijk makkelijk meetbaar. Effecten van sociaal-culturele aard zijn veel lastiger te meten. En daarom ook minder tastbaar. Maar gezien duurzame ontwikkeling een balans tussen de drie Ps (people planet profit) inhoudt, is aandacht voor sociaal-culturele aspecten even belangrijk als aandacht voor de economie en natuur & milieu. De lokale bevolking kan enerzijds de dupe worden van het toerisme, anderzijds kunnen ze er de vruchten van plukken. Als er toerisme ontwikkelt wordt op een bepaalde bestemming, zijn het vaak de overheden, projectontwikkelaars en de hotelketens die de koers ervan bepalen. Zeker in ontwikkelingslanden is de rol van de lokale bevolking in dit proces minimaal. Er zijn bijvoorbeeld ook geen inspraakrondes die wij in Nederland wel hebben. Locals zijn vaak niet betrokken bij het plannen van toeristische ontwikkeling. Zij komen pas veel later in beeld, als er werk nodig is in de hotels. Dan gaat het voornamelijk om laagbetaalde banen als schoonmaker en tuinman. Het management wordt uit het buitenland gehaald. Gelukkig zijn er wel steeds meer trainingen en opleidingen die de lokale bevolking opleiden om op alle niveaus binnen de toerisme sector te kunnen werken.

De effecten van toerisme

In bestemmingen waar toerisme in korte tijd hard groeit, en het massale vormen aanneemt, kunnen er negatieve effecten ontstaan die moeilijk op te lossen zijn. Denk aan afvalproblemen, waterschaarste, geluidsoverlast en algehele verpaupering. Locals worden hiervan de dupe. Er wordt vaak geen geld vrijgemaakt om deze problemen op te lossen. Niet alleen de bestemming is hiervoor verantwoordelijk, ook de toerist zelf: "de vervuiler betaald" principe. Maar dit is nog een nieuw begrip in de toerisme sector. Als bezoekersaantallen dalen doordat de bestemming niet meer mooi en attractief is, gaat de overheid en de reisindustrie pas nadenken over herstelwerkzaamheden. Door het opknappen van de bestemming (opruimen van de troep, nieuwe voorzieningen plaatsen, groene zones aanwijzen, etc) kan er een nieuw imago worden aangemeten om toeristen aan te trekken. De invoering van een ecotax om herstelwerkzaamheden uit te voeren, zou elke bestemming aantrekkelijk houden voor toeristen en ook een gezonde leefomgeving bieden voor de locals.

Zeker in ontwikkelingslanden is het contrast tussen "hosts" (lokale bevolking) en "guests" (toeristen) erg groot. De toerist, omhangen met fotocamera's en juwelen, wordt vaak gezien als wandelende geldbuidel. Dit kan in arme landen resulteren in criminaliteit jegens toeristen. Een stad als Nairobi wordt niet voor niks 'Nairobbery" genoemd. Ook kunnen toeristen bedelen in de hand werken. Hoe vaak gebeurt het niet dat toeristen snoepjes en pennen uit de bus gooien tijdens een rondreis? Geen wonder dat kinderen dan gaan bedelen. Het levert meer geld op dan naar school gaan. Als je als toerist iets wilt geven, kun je dat het beste doen via schooltjes of andere ontwikkelingsprojecten.

Culturele uitingen, zoals dansen en ceremonies, worden vaak alleen maar uitgevoerd ten behoeve van de toerist. Vaak zijn deze tradities geen onderdeel meer van de hedendaagse cultuur, maar kan er wel geld mee verdiend worden door het toerisme. Dit wordt "staged authenticity" genoemd. Een goed voorbeeld van staged authenticity zijn bijvoorbeeld de culturele dansen in Bali, Indonesië. Voor de dansen worden prachtige kostuums aangedaan, die daarna weer worden vervangen door T-shirts en spijkerbroek. Maar kijk ook eens dichter bij huis: alle buitenlanders die naar ons land komen identificeren Nederland als een land vol tulpen, kaas, molens en klompen. In Volendam worden ook nog steeds volksdansen opgevoerd voor toeristen. Maar representeert dit onze hedendaagse cultuur? Weinig, maar dat imago levert ons wel miljoenen toeristen per jaar op. En wat is er op tegen dat bepaalde culturele uitingen kunstmatig in stand worden gehouden?

De intrede van community-based tourism

Een succesvolle vorm van toerisme, waarin toeristen en lokale bevolking interactie met elkaar hebben, is het "community-based tourism". Dit vindt vooral plaats in kleine dorpen in rurale gebieden, waar toeristen een dag of meerdere dagen verblijven en het leven meemaken van de lokale bewoners. Accommodaties voor toeristen worden gebouwd in de lokale stijl, en lijken zoveel mogelijk op de huisjes of hutten van lokale bewoners. Toeristen ondernemen lokale activiteiten, zoals eten klaarmaken, wandeltochten maken of mee vissen. En als er speciale gelegenheden zijn, zoals een bruiloft, dan mogen toeristen ook van de partij zijn. Omdat toeristen op deze manier heel dichtbij het lokale leven van de bevolking staan, ontstaat er respect en ontzag voor deze manier van leven.

Daarnaast betalen de toeristen voor hun trip rechtstreeks aan de lokale bevolking, die dit geld bijvoorbeeld kan gebruiken voor maatschappelijke projecten, zoals een waterpomp, een ziekenhuis of een school. Zo kan toerisme bijdragen tot armoedebestrijding.

Het is een veel gehoord gezegde tijdens reisprogramma's op de televisie: "Wat een prachtige onontdekte bestemming, waar van massatoerisme nog geen sprake is". Kom hier naar toe voordat het te laat is!
Paradoxaler kan natuurlijk niet. Door bekendheid te geven aan bijzondere en ongerepte bestemmingen, kunnen de bezoekersaantallen alleen maar groeien. Je moet maar hopen dat de bestemming deze bezoekersaantallen aan kan en in goede banen kan leiden. Ongebreidelde groei leidt namelijk tot negatieve effecten op de bestemming, die moeilijk zijn op te lossen. Denk aan milieuvervuiling, verlies van bijzondere natuurgebieden, verlies van cultuur en verstoren van het lokale leven. Wie worden daar de dupe van? Niet de grote internationale hotelketens, maar de lokale bevolking. Daarom is duurzaam ontwikkeling van het toerisme van essentieel belang om de bestemming te laten profiteren van toerisme, in plaats van er het slachtoffer van te worden. Toerisme snijdt in eigen vlees: toeristen komen voor de ongerepte natuur en een authentieke cultuur, maar tast deze natuur en cultuur tegelijkertijd aan. De balans tussen toerisme en natuur- en cultuurbehoud is heel kwetsbaar en makkelijk te verstoren. Als je meer wilt weten over de effecten van toerisme op natuur en cultuur, klik hier.

Als je op vakantie gaat, kom je vaak in het paradijs terecht: bounty stranden, kleurrijke marktjes en vriendelijke mensen. Maar achter de paradijselijke buitenkant schuilt een schaduwzijde: afvalproblemen, vervuiling, inheemse volkeren die plaats moeten maken voor de bouw van resorts en slechte arbeidsomstandigheden van hotelpersoneel. Er worden natuurlijk wel initiatieven genomen om het toerisme in goede banen te leiden. Hier kun je achter de schermen kijken op verschillende bestemmingen. Check de site regelmatig voor nieuwe achter-de-schermen verhalen.

Als je deze pagina bekijkt, lijkt het alsof toerisme alleen maar negatieve effecten met zich meebrengt. Niets is minder waar. Kijk maar eens op de pagina van "Doe het duurzaam". Daar laten we zien dat er een heleboel initiatieven zijn waar toerisme een bijdrage levert aan natuurbehoud en armoedebestrijding. Klik hier als jij het duurzaam wilt doen.

Heb je zelf achter de schermen kunnen kijken tijdens je vakantie? Heb je met eigen ogen gezien dat er ook kanttekeningen te plaatsen zijn bij toerisme? Of heb je ervaren dat bestemmingen maatregelen nemen voor natuur- en cultuurbehoud? Mail je ervaringen en bevindingen naar info@fairtourism.nl en wie weet komt jouw verhaal hier ook te staan.

- Steeds meer mensen een verre reis maken? In 2006 brachten ruim 1,6 miljoen Nederlanders hun vakantie buiten Europa door, een nieuw record.
- De Wereld Toerisme Organisatie verwacht dat er in 2020 1.6 billion (miljard of biljoen) vakantiereizen worden gemaakt. Veruit de meeste toeristen gaan naar Europa (46%), gevolgd door Oost-Azie en de Pacific (25%) en Noord-, Midden- en Zuid-Amerika (18%).
- Meer dan 100 miljoen passagiers hebben sinds 1980 op een cruiseschip hun vakantie doorgebracht. In 2005 waren er maar liefst 11 miljoen cruise toeristen volgens de Cruise Lines International Association.
- Er 23 fair trade toerisme projecten in Zuid-Afrika zijn, van excursies tot accommodaties. Klik hier voor meer informatie.
- Cordaid de eerste Nederlandse hulporganisatie is die Sociaal Toerisme op de agenda plaatst?

Over het vervoer erheen?

• 80% van milieubelasting van toerisme veroorzaakt wordt door het transport erheen?

• Een vlucht naar Athene per persoon meer energie verbruikt dan het verwarmen van een eengezingswoning voor een heel jaar?

• Een vliegreis van Amsterdam naar London produceert meer dan drie keer zoveel carbon dioxide dan reizen met de trein, volgens het Climate Action Network Europe.

Over toeristische activiteiten?

• Golfbanen in droge gebieden wel 2 miljoen liter water per dag nodig hebben? Een golfbaan heeft evenveel water per jaar nodig als de waterbehoefte van een dorp van 20.000 inwoners. Golfen zou beperkt moeten worden tot gebieden waar het regent en waar recyclingsmogelijkheden toepasbaar zijn.

• Wist je dat een hele dag op de jetski dezelfde uitstoot heeft als een autorit van 161.000 kilometer? Ook verdwijnt 1/3 van de olie onverbrand in het water. Het water raakt vervuilt, vissen gaan dood en het koraal sterft af. Om maar niet te spreken van de geluidsoverlast die jetski's veroorzaken. Ook speedboten kunnen er wat van. Heb jij er nog zin in? Ga liever zwemmen, zeilen of (wind)surfen.

Over de stranden:

• Een groot gedeelte van de stranden in privebezit zijn van hotels?. Ondanks dat de meeste landen openbare stranden hebben, zijn er veel resorts die de stranden afsluiten en alleen toegankelijk maken voor toeristen die in het hotel verblijven. De lokale bevolking heeft hierdoor geen toegang meer tot zee en strand. Gezien veel locals geld verdienen door op het strand producten (drankjes, souvenirs) en diensten (massages) te verkopen, betekent een verbod op betreding van het strand dat ze hun baan kwijt zijn.

• Meer dan 3200 stranden en havens in 36 landen het Blauwe Vlag ecolabel hebben bemachtigd? Deze stranden en jachthavens nemen verregaande maatregelen op het gebied van milieu educatie, waterkwaliteit, milieubeleid.

Over souvenirs?

• Veel souvenirs gemaakt zijn van planten en dieren? Bijvoorbeeld van koraal, slangenleer of andere dierlijke producten? Het ecosysteem wordt hierdoor beschadigd en verstoord. Daarnaast is het verboden deze souvenirs in te voeren: je kunt een boete krijgen bij de douane. Het is ook veel leuker om handgemaakte souvenirs van de lokale bevolking te komen. Hiermee hebben zij ook een inkomen.

Over all-inclusive vakanties?

• Je voor een all-inclusive resort kunt kiezen, maar het veel leuker is om te eten in lokale restaurantjes? Hier proef je de lokale specialiteiten van de streek. Ook heb je dan veel meer contact met de locals.

• Volgens de milieu organisatie van de Verenigde Naties (UNEP) gaat 80% van het bedrag dat je betaald voor een all-inclusive pakketreis naar luchtvaartmaatschappijen, hotels en andere bedrijven die niet gevestigd zijn in het bestemmingsland. De lokale bevolking ziet dus weinig terug van het geld dat jij besteedt hebt aan een all-inclusive pakketreis.

Over de rol van de lokale bevolking?

• Het contact met de lokale bevolking vaak het hoogtepunt van de vakantie is? Het bezoeken van een dorpje, een excursie of een maaltijd georganiseerd door de locals maakt je vakantie helemaal af. Ook kunnen de locals hierdoor meeprofiteren van het toerisme. Een win-win situatie dus!

• Heel veel vakantieresorts op land van de inheemse bevolking worden gebouwd? Die hebben hier niets over te zeggen en worden gedwongen om ergens anders te gaan wonen. Dit is de Maasai in Kenia en Tanzania veelvuldig overkomen. Na eeuwenlang op dezelfde plek te hebben gewoond, moeten ze plaats maken voor economische ontwikkeling waar zij niet de vruchten van kunnen plukken. Ook de natuur moet het bij het bouwen van deze resorts, vaak ontgelden.

• In Kenia gaat maar 1 procent van de toerisme inkomsten naar de locale bevolking toe. 99% gaat naar andere, vaak buitenlandse stakeholders toe, zoals hotels en touroperators (Kilimotalii.org).

Over de rol van de toerist zelf?

• Zwerfafval ergernis nummer 1 is van vakantiegangers? Als je een dagje naar het strand gaat of naar een park, neem je afval weer mee of gooi het in de daarvoor bestemde afvalbakken. Want jij stoort je toch ook aan zwerfafval gecreëerd door toeristen?

• Een groeiend aantal toeristen zijn op zoek naar alternatieven naast het traditionele massa toerisme en geven hun steun aan milieubescherming op toeristische bestemmingen.

• Uit een enquete blijkt dat meer dan tweederde van Amerikaanse en Australische reizigers en 90% van de Engelse toeristen vinden dat milieubescherming en ondersteuning van lokale gemeenschappen onder de verantwoordelijkheid van hotels valt (Worldwatch Institute).

- Juist het autoverkeer heeft forse milieukundige effecten. Een modal shift van personenauto naar fiets en openbaar vervoer heeft dan ook positief effect op het milieu en helpt bovendien de verkeersproblemen op de bestemmingen op te lossen.
- Uit de studie blijkt dat er diverse mogelijkheden zijn om een modal shift te bewerkstelligen. Dat vraagt echter om een goede strategie met een eenduidige aanpak, het meenemen van de mobiliteit in (de ontwikkeling van) het totale toeristisch-recreatief product en het verspreiden van kennis over werkbare oplossingen.
- In veel gevallen wordt het succes van een bestemming vooral afgemeten aan het aantal recreanten en toeristen. Vrijwel nergens probeert men ook te kijken naar de effecten per toerist, zowel economisch als wat betreft hinder en milieueffecten. Bestemmingen zouden baat kunnen hebben bij een beleid om de verblijfsduur (en daarmee veelal de uitgaven) van bezoekers te vergroten. Ook zou men kunnen zoeken naar marktsegmenten die meer uitgeven zonder meer hinder of schade te veroorzaken. Een beleid dat bijvoorbeeld foutparkerende
(eigen) planksurfers ontmoedigt en tegelijk verhuur van surfplanken aanbiedt
in combinatie met een bewaakte fietsenstalling of een retourtje met de bus, zou een dergelijke
maatregel kunnen zijn.
- Met andere woorden: de aanpak van problemen met recreatief verkeer kan lonen! Het heeft een positief effect op de doorstroming én een positief effect op de hinder en milieubelasting.
Recreatieverkeer is ook te groot in omvang om bij generieke verkeersmaatregelen geheel te negeren: dat zou afbreuk doen aan de effecten van het milieubeleid voor verkeer.